

Szlak Kultury Żydowskiej

1. Synagoga tzw. Wielka (dziś nieistniejąca, zlokalizowana przy dawnym Targu Końskim na tzw. Rozmarku oraz na rogu ulic Żydowskiej (obecnie Złota) i Nadwodnej (obecnie Alfonsa Parczewskiego)).

Przywilej budowy synagogi otrzymali Żydzi w 1358 r. od króla Kazimierza Wielkiego. Najstarsza synagoga była prawdopodobnie drewniana. W połowie XVII wieku przy skwerze Rozmarku, wzniesiona została murowana synagoga, która spłonęła podczas wielkiego pożaru miasta w 1792 r. Odbudowaną dzięki zamożności kaliskiej gminy, strawił pożar w 1852 r. Kolejna synagoga tzw. Wielka w swej formie architektonicznej nie mogła się równać z poprzedniczką, otoczona była różnymi przybudówkami służącymi do celów gospodarczych i rytualnych. Najbliższe jej otoczenie tworzył plac, zwany „Końskim Targowiskiem”. Podczas II wojny światowej synagogę, gdzie znajdowały się przedmioty kultu o ogromnej wartości artystycznej, hitlerowcy obrabowali, a następnie zburzyli. Dla upamiętnienia kaliskiej społeczności żydowskiej i zniszczonej synagogi, kaliski samorząd w 2014 r. ufundował tablicę pamiątkową na Skwerze Rozmarek.

2. Talmud – Tora (obecnie II Urząd Skarbowy ul. Targowa 1) – religijna szkoła elementarna, bezpłatna, przeznaczona dla dzieci najuboższych rodziców oraz dla sierot. Szkoły działały przy synagogach, a w czasach nowożytnych posiadały własne lokale lub budynki. Zatrudnieni *melamedzi* (nauczyciele) byli opłacani z funduszy gminnych lub fundacji dobroczynnych. Kaliską szkołę ufundował pod koniec XVIII w. zamożny kupiec Samuel Józef Redlich, cieszący się względami ostatniego króla Polski, Stanisława Augusta Poniatowskiego. Budynek został znacząco przebudowany po II wojnie światowej.

3. „Pomnik Książki” – kaliskie Planty (ul. Babina)

„Pomnik Książki” to niezwyklej monument upamiętniający tysiące książek pochodzących z kaliskich bibliotek – polskich i żydowskich, które hitlerowcy w latach 1940-42 wrzucili do zasypywanego kanału Babinki – odnogi rzeki Prosny. Pamiątkowa płyta w formie otwartej książki wykonana została w 1978 r. przez rzeźbiarza Jerzego Sobocińskiego wg projektu kaliskiego artysty Władysława Kościelniaka. To jedyny w Europie pomnik poświęcony „zamordowanym książkom” będący symbolem kultury i świadectwem potencjału intelektualnego okupowanych narodów.

4. Wystawa w Kościele Bożym w Chrystusie, przy ul. Towarowej 1 w Kaliszu

Organizatorzy zapraszają do Sali Pamięci poświęconej Społeczności Żydowskiej w Kaliszu.

Na wystawie prezentowane są artefakty związane ze społecznością Żydowską w Kaliszu, które udostępniła pani Halina Marcinkowska, przedstawicielka Wrocławskiej Gminy Żydowskiej.

Można zobaczyć Torę z kaliskiej Synagogi z XVII w., Kielich Kiduszowy z kaliskiej Synagogi,

Tradycyjny męski strój żydowski, Tefilin, tfilin, filakterie ([hebr.](#): תפילין (wzgl. תפילין) - przedmioty

modlitewne, Księgi Talmudu. Dostępna jest także wystawa historycznych fotografii związanych ze społecznością Żydowską w Kaliszu przygotowana przez uczniów I LO im. Adama Asnyka w Kaliszu i uczniów z niemieckiego miasta Hamm.

Miejsce zwiedzania:

Kalisz, ul. Towarowa 1

Zwiedzanie możliwe po wcześniejszym telefonicznym umówieniu terminu.

Osoby do kontaktu:

Janusz Wanat tel. 883 640 146

Zbigniew Judasz tel. 607 061 891

5. Nowy cmentarz żydowski (ul. Podmiejska 23). Stary cmentarz żydowski na Rypinku funkcjonował już od końca XIII wieku. W 1919 r. z uwagi na brak miejsc na pochówki, założony został nowy cmentarz żydowski przy obecnej ulicy Podmiejskiej. W 1921 r. wzniesiono ogrodzenie, a w 1926 r. rozpoczęto budowę domu przedpogrzebowego. Nowy cmentarz stał się miejscem spoczynku głównie Żydów reformowanych i zasymilowanych, dlatego na zachowanych *in situ* macewach z piaskowca, czy zamożnych pomnikach z czarnego marmuru, znaleźć także można napisy w językach niemieckim i polskim. W 1932 r. na cmentarzu spoczął szanowany nie tylko w środowisku żydowskim rabin Jechaskiel Lipszyc. Do naszych czasów zachował się *ohel* rabina, przy którym przyjeżdżający do Kalisza Żydzi modlą się i zostawiają swoje prośby. Podczas II wojny światowej Niemcy zdewastowali teren cmentarza, który był również miejscem egzekucji 326 Polaków. Cmentarz i dom przedpogrzebowy przetrwały czas okupacji. W 1998 r. ówczesny wojewoda kaliski przekazał teren cmentarza gminie wyznaniowej żydowskiej z Wrocławia, która jest prawnym następcą nieistniejącej gminy kaliskiej. Za sprawą Zenona Sroczyńskiego, biznesmena, i Barucha (Bolka) Kolskiego udało się wyremontować dom przedpogrzebowy – czyniąc z niego Dom Pamięci.